

Χορήγηση ιθαγένειας σε επενδυτές:

το δίκαιο της Ένωσης ως ανάχωμα στην εμπορευματοποίηση της ιδιότητας του πολίτη.

Σχόλιο στην απόφαση ΔΕΕ, 29.4.2025, C-181/23, Επιτροπή κ. Μάλτας

Δημοσθένης Λέντζης

Αν. Καθηγητής Νομικής Σχολής ΑΠΘ

Με τον όρο *ιθαγένεια* νοείται ο δημοσίου δικαίου δεσμός ενός ατόμου με το κράτος, στον λαό του οποίου το άτομο αυτό ανήκει¹. Καθώς η ιθαγένεια αναφέρεται σε ένα από τα τρία συστατικά στοιχεία του κράτους, τον λαό, οι προϋποθέσεις κτήσης και απώλειάς της καθορίζονται, βάσει εθιμικού κανόνα του διεθνούς δικαίου, από κάθε κράτος κυριαρχικά². Ο ανωτέρω κανόνας, που έχει αποτυπωθεί και στα κείμενα ορισμένων διεθνών συνθηκών³, αναγνωρίστηκε από τα κράτη-μέλη της Ένωσης σε κοινή τους δήλωση⁴, προσαρτημένη στην τελική πράξη της Συνθήκης του Μάαστριχτ (7.2.1992), όπου σημειώνεται επί λέξει ότι «(...) όταν στη Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας γίνεται αναφορά στους υπηκόους των κρατών μελών, το θέμα του εάν ένα άτομο έχει την ιθαγένεια κράτους μέλους ρυθμίζεται αποκλειστικά και μόνο από τη νομοθεσία του ενδιαφερόμενου κράτους μέλους»⁵. Στην ίδια κοινή δήλωση προβλέπεται ότι τα κράτη-μέλη

¹ Για αυτόν τον παραδοσιακό ορισμό της έννοιας της ιθαγένειας βλ. Βάλληνδα Π., Δίκαιον ιθαγενείας, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη 1957, σ. 29. Στο παρόν κείμενο οι όροι *ιθαγένεια* και *υπηκοότητα*, καθώς και οι όροι *πολίτης* και *υπήκοος*, χρησιμοποιούνται εναλλακτικά.

² Βλ. Χατζήκωνσταντίνου Κ. / Αποστολίδη Χ. / Σαρηγιαννίδη Μ., Θεμελιώδεις έννοιες στο διεθνές δημόσιο δίκαιο, 2^η έκδοση, Σάκκουλας, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2014, σ. 139-140, Brownlie I., Principles of public international law, 7th edition, Oxford University Press, Oxford 2008, σ. 383-385, και Dupuy P.-M., Droit international public, 9e édition, Dalloz, Paris 2008, σ. 75-76. Στην ελληνική έννομη τάξη, ο κανόνας αυτός αποτυπώνεται στο άρθρο 29 ΑΚ (η απόκτηση και η απώλεια από ένα πρόσωπο της ιθαγένειας μιας πολιτείας ρυθμίζεται από το δίκαιο της πολιτείας αυτής), ενώ αναγνωρίζεται παγίως και από τη νομολογία, όπως καταδεικνύει, μεταξύ άλλων, και η ΣτΕ 1242/2007, ΕφημΔΔ 3/2008, σ. 207.

³ Για παράδειγμα, στο άρθρο 1 παρ. 1 της Σύμβασης για ορισμένα ζητήματα σχετικά με τις συγκρούσεις νόμων περί ιθαγενείας (Convention concernant certaines questions relatives aux conflits de lois sur la nationalité). Η εν λόγω διεθνής συνθήκη υπογράφηκε στη Χάγη, στις 12.4.1930, και τέθηκε σε ισχύ την 1.7.1937. Η Ελλάδα την υπέγραψε, αλλά ουδέποτε την κύρωσε.

⁴ Οι κοινές δηλώσεις που τόσο συχνά συνοδεύουν τις πράξεις του πρωτογενούς δικαίου της Ένωσης στερούνται νομικής ισχύος· αποτελούν απλώς εκφράσεις (αν και ενίοτε ιδιαίτερα σημαντικές) πολιτικής βούλησης, οι οποίες χρησιμεύουν πάντως στην ερμηνεία των όσων τα κράτη-μέλη συμφώνησαν. Βλ. σχετικά Πλιάκο Α., Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2^η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2018, σ. 198-199, Στεφάνου Κ., Το νομικό σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2015, σ. 46, και Simon D., Le système juridique communautaire, 3e édition, Presses universitaires de France, Paris 2001, σ. 306.

⁵ ΕΕ αριθ. C 191 της 29.7.1992, σ. 98. Βλ. και το τμήμα περί ιθαγένειας της απόφασης των αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων, συνελθόντων στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, για ορισμένα προβλήματα που έθεσε η Δανία σχετικά με τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, ΕΕ αριθ. C 348 της 31.12.1992, σ. 2, όπου επίσης αναφέρεται, μεταξύ άλλων, ότι το αν ένα άτομο έχει την ιθαγένεια ενός κράτους-μέλους κρίνεται αποκλειστικά βάσει της νομοθεσίας του οικείου κράτους-μέλους. Ας σημειωθεί ότι οι αποφάσεις των αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων

μπορούν να παρέχουν διευκρινίσεις ως προς το «(...) ποια άτομα πρέπει να θεωρούνται ως υπήκοοί τους για τους σκοπούς της Κοινότητας, με δήλωση που θα καταθέτουν στην Προεδρία»⁶. Την ισχύ του εν λόγω κανόνα στην έννομη τάξη της Ένωσης έχει επιβεβαιώσει και το Δικαστήριο⁷. Μάλιστα, ενόψει του καθορισμού του προσωπικού πεδίου εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο λαμβάνει πάντοτε υπόψη του, εφόσον φυσικά υφίστανται, και τις μονομερείς δηλώσεις των κρατών-μελών για το ποια άτομα πρέπει να θεωρούνται πολίτες τους⁸.

Η Ένωση, η οποία στηρίζεται στην αρχή των δοτών (ή, άλλως, των κατ' ανάθεση) αρμοδιοτήτων⁹, διαθέτει, άρα, μόνον όσες αρμοδιότητες της έχουν απονείμει τα κράτη-μέλη με τις Συνθήκες, δεν έχει κατ' αρχήν λόγο στα ζητήματα ιθαγένειας. Λέμε κατ' αρχήν, διότι, στις σχετικές αποφάσεις του Δικαστηρίου συναντάμε σταθερά την εξής επωδό: ο καθορισμός των προϋποθέσεων κτήσης και απώλειας της ιθαγένειας κάθε κράτους-μέλους ανήκει στην αρμοδιότητα του κράτους-μέλους αυτού, η άσκηση της εν λόγω αρμοδιότητας οφείλει όμως να γίνεται «με γνώμονα την τήρηση του δικαίου της Ένωσης»¹⁰. Παρότι ξενίζει, η επιβολή της υποχρέωσης αυτής είναι ευεξήγητη. Πρώτον, τα κράτη-μέλη υποχρεούνται να τηρούν το δίκαιο της Ένωσης κατά την άσκηση όλων ανεξαιρέτως των αρμοδιοτήτων που έχουν διατηρήσει¹¹, όπως αντίστοιχα η Ένωση υποχρεούται, δυνάμει του άρθρου 4 παρ. 2 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ), να σέβεται την εθνική, ιδίως δε τη συνταγματική, ταυτότητα των κρατών-μελών κατά την άσκηση όλων ανεξαιρέτως των αρμοδιοτήτων που της έχουν απονεμηθεί¹². Δεύτερον, η άσκηση της

συνερχόμενων στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και οι αποφάσεις των αντιπροσώπων των κυβερνήσεων των κρατών-μελών συνερχόμενων στο πλαίσιο του Συμβουλίου δεν καταλογίζονται στην Ένωση, αλλά στα κράτη-μέλη ως ιδιόμορφες πράξεις του δημόσιου διεθνούς δικαίου. Βλ. Σαχπεκίδου Ε., Ευρωπαϊκό δίκαιο, 3^η έκδοση, Σάκκουλας, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2021, σ. 464. Για τον λόγο αυτόν άλλωστε, οι εν λόγω αποφάσεις δεν ελέγχονται δικαστικά. Βλ. έτσι ΔΕΚ, C-181/91 και C-248/91, 30.6.1993, *Κοινοβούλιο κ. Συμβουλίου και Επιτροπής*, σκέψεις 9-25.

⁶ Σε τέτοιες μονομερείς δηλώσεις είχαν ήδη προβεί α) η Γερμανία, κατά την υπογραφή της Συνθήκης περί ιδρύσεως Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας και της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας, στις 25.3.1957, και β) το Ηνωμένο Βασίλειο, κατά την υπογραφή της συνθήκης προσχώρησής του στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, στις 22.1.1972. Ύστερα από αλλαγή της σχετικής εθνικής νομοθεσίας, το Ηνωμένο Βασίλειο αντικατέστησε την αρχική δήλωσή του με άλλη, στις 31.12.1982 (ΕΕ αριθ. C 23 της 28.1.1983, σ. 1)· την τελευταία αυτή δήλωση επανέλαβε, τροποποιώντας την εν μέρει, κατά τη υπογραφή της Συνθήκης της Λισσαβόνας, στις 13.12.2007 (ΕΕ αριθ. C 306 της 17.12.2007, σ. 270).

⁷ Πάγια νομολογία με αφετηρία τη ΔΕΚ, C-369/90, 7.7.1992, *Micheletti*, σκέψη 10.

⁸ Βλ. έτσι ΔΕΚ, C-192/99, 20.2.2001, *Kaur*, σκέψεις 23-24.

⁹ Βλ. άρθρο 5 παρ. 1 και 2 ΣΕΕ.

¹⁰ Βλ. έτσι ΔΕΚ, C-369/90 *Micheletti*, όπ.π., σκέψη 10, ΔΕΚ, C-192/99 *Kaur*, όπ.π., σκέψη 19, ΔΕΚ, C-200/02, 19.10.2004, *Zhu και Chen*, σκέψη 37. Στις αποφάσεις αυτές, πάντως, η παραδοχή αυτή έχει τη μορφή obiter dictum, ειδικά δε στη *Micheletti* προστίθεται «almost as a footnote», κατά την εύστοχη παρατήρηση της Guild E., «*The legal framework of citizenship of the European Union*» στο Cesarani D. / Fulbrook M. (επιμ.), *Citizenship, nationality and migration in Europe*, Routledge, London - New York 1996, σ. 45.

¹¹ Βλ., τελειώς ενδεικτικά, τις ΔΕΚ, C-148/02, 2.10.2003, *Garcia Avello*, σκέψη 23, ΔΕΚ, C-353/06, 14.10.2008, *Grunkin και Paul*, σκέψη 16, ΔΕΕ, C-208/09, 22.12.2010, *Sayn-Wittgenstein*, σκέψη 38, ΔΕΕ, C-391/09, 12.5.2011, *Runevič-Vardyn και Wardyn*, σκέψη 63, ΔΕΕ, C-438/14, 2.6.2016, *Bogendorff von Wolfersdorff*, σκέψη 32, ΔΕΕ, C-451/16, 26.6.2018, *MB*, σκέψη 29, ΔΕΕ, C-490/20, 14.23.2021, *Stolichna obshtina, rayon «Pancharevo»*, σκέψη 52, και ΔΕΕ, C-4/23, 4.10.2024, *Mirin*, σκέψη 53, για την αρμοδιότητα καθορισμού των κανόνων που διέπουν την προσωπική κατάσταση ενός ατόμου. Έτσι και οι ΔΕΚ, C-145/04, 12.9.2006, *Ισπανία κ. Ηνωμένου Βασιλείου*, σκέψη 78, ΔΕΚ, C-300/04, 12.9.2006, *Eman και Sevinger*, σκέψη 45, και ΔΕΕ, C-650/13, 6.10.2015, *Delvigne*, σκέψη 31, για την αρμοδιότητα καθορισμού των προσώπων που έχουν το δικαίωμα ψήφου στις εκλογές για την ανάδειξη των μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

¹² Βλ. Krunke H. / Schulyok F., «*National citizenship and EU citizenship: what actual competence is left for the Member States in the field of citizenship?*» στο Giegerich T. et al. (επιμ.), *The EU between “an ever closer union” and*

συγκεκριμένης αρμοδιότητας υπόκειται ήδη σε κάποιους περιορισμούς από το διεθνές δίκαιο. Χαρακτηριστικά παραδείγματα προσφέρουν το άρθρο 15 παρ. 2 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (κανένας δεν επιτρέπεται να στερηθεί αυθαίρετα την ιθαγένειά του ούτε το δικαίωμα να αλλάξει ιθαγένεια), το άρθρο 4 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Ιθαγένεια (καθένας έχει δικαίωμα σε μία ιθαγένεια, πρέπει να αποτρέπεται η ανιθαγένεια, κανένας δεν επιτρέπεται να στερηθεί αυθαίρετα την ιθαγένειά του, ούτε ο γάμος ούτε η λύση του γάμου μεταβάλλουν άνευ ετέρου την ιθαγένεια των συζύγων)¹³, αλλά και η έχουσα έρσειμα το άρθρο 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) (προστασία της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής) νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ)¹⁴. Τρίτο και κυριότερο, θα ήταν παράδοξο το δίκαιο της Ένωσης να παραμένει αδιάφορο για το προσωπικό πεδίο εφαρμογής ενός θεσμού, της ιθαγένειας της Ένωσης, γνωστότερης ως ευρωπαϊκής ιθαγένειας, προορισμένου να καταστεί «η θεμελιώδης ιδιότητα των πολιτών των κρατών-μελών στις σχέσεις τους με την Ένωση»¹⁵.

Η ευρωπαϊκή ιθαγένεια είναι παρακολούθημα της εθνικής. Σύμφωνα με το δεύτερο εδάφιο του άρθρου 20 παρ. 1 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ), την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης έχει κάθε φυσικό πρόσωπο, το οποίο έχει την ιθαγένεια ενός κράτους-μέλους. Η κτήση, η διατήρηση και η απώλεια της ιθαγένειας της Ένωσης εξαρτώνται, επομένως, πλήρως από την κτήση, τη διατήρηση και την απώλεια της εθνικής ιθαγένειας¹⁶. Δεν νοείται ένα άτομο να αποκτήσει την ιθαγένεια της Ένωσης, εάν δεν έχει προηγουμένως αποκτήσει με κάποιον τρόπο την ιθαγένεια ενός κράτους-μέλους, ούτε να διατηρήσει την ιθαγένεια της Ένωσης, ενώ έχει ήδη απωλέσει για κάποιον λόγο την ιθαγένεια ενός κράτους-μέλους (και δεν έχει διατηρήσει ή αποκτήσει την ιθαγένεια ενός άλλου κράτους-μέλους): δεν είναι καν νοητό ένα άτομο να

---

inalienable policy domains of Member States, Nomos, Baden-Baden 2014, σ. 117. Δεν πρόκειται, προφανώς, για τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος, αφού τα μεν κράτη-μέλη υποχρεούνται να τηρούν συγκεκριμένους κανόνες δικαίου, η δε Ένωση να σέβεται μια όλως αόριστη έννοια: η λογική πάντως είναι η ίδια. Για μια πρώτη προσέγγιση της διάταξης του άρθρου 4 παρ. 2 ΣΕΕ βλ. Γαμπά Δ., «Η υποχρέωση σεβασμού της εθνικής-συνταγματικής ταυτότητας: εξερευνώντας τη “γραμμή Maginot” των εθνικών έννομων τάξεων», ΕΕΕυρΔ 36/2016), σ. 171-186, Καραβοκώρη Γ., «Η εθνική συνταγματική ταυτότητα ανάμεσα στην ομοιότητα και τη διαφορά» στο Σύμμεκτα προς τιμήν Κώστα Γ. Μαυριά, τόμος Ι, Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2022, σ. 631-649, Πρεβεδούρου Ε., «Ο σεβασμός της εθνικής ταυτότητας ως αρχή του ενωσιακού δικαίου» στο Παπαδοπούλου Α. et al. (επιμ.), Το ΔΕΕ εγγυητής της εύρυθμης λειτουργίας της ΕΕ και των δικαιωμάτων των πολιτών: συνέδριο προς τιμήν του Καθηγητή Β. Σκουρή, Σάκκουλας, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2016, σ. 45-73, και Konstadinides T., «Dealing with parallel universes: antinomies of sovereignty and the protection of national identity in European judicial discourse», YEL 34/2015, σ. 127-169.

¹³ Περαιτέρω, το άρθρο 3 παρ. 2 της εν λόγω σύμβασης ορίζει ότι το εθνικό δίκαιο ιθαγένειας κάθε συμβαλλόμενου μέρους τυγχάνει της αποδοχής των υπολοίπων εφόσον είναι εναρμονισμένο με τις ισχύουσες διεθνείς συμβάσεις, το διεθνές εθιμικό δίκαιο και τις διεθνώς αναγνωρισμένες στα θέματα ιθαγένειας αρχές δικαίου. Η καταρτισθείσα από το Συμβούλιο της Ευρώπης Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Ιθαγένεια υπογράφηκε στο Στρασβούργο, στις 6.11.1997, και τέθηκε σε ισχύ την 1.3.2000. Έχει υπογραφεί και κυρωθεί από αρκετά κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Ελλάδα την έχει υπογράψει, αλλά δεν την έχει ακόμη κυρώσει.

¹⁴ Βλ., ιδίως, ΕΔΔΑ, αρ. προσφ. 26828/06, 26.6.2012, *Kurić και λοιποί κ. Σλοβενίας*, καθώς και λεπτομέρειες σε Παπασιώπη-Πασιά Ζ., «Εξελίξεις στην αποκλειστική αρμοδιότητα της πολιτείας να ρυθμίζει η ίδια τα ζητήματα κτήσης και απώλειας της ιθαγένειας», ΕφημΔΔ 9/2014, σ. 75-78.

¹⁵ Πάγια νομολογία με αφετηρία τη ΔΕΚ, C-184/99, 20.9.2001, *Grzelczyk*, σκέψη 31.

¹⁶ Όπως το έθεσε το Δικαστήριο στη ΔΕΕ, C-673/20, 9.6.2022, *Préfet du Gers*, σκέψη 48, «οι συντάκτες των Συνθηκών δημιούργησαν έναν άρρηκτο και αποκλειστικό δεσμό μεταξύ της κατοχής της ιθαγένειας κράτους μέλους και της απόκτησης, αλλά και διατήρησης, της ιδιότητας του πολίτη της Ένωσης».

αποποιηθεί την ιθαγένεια της Ένωσης, ενόσω παραμένει πολίτης ενός κράτους-μέλους¹⁷. Πέρα, ωστόσο, από παρακολούθημα, η ευρωπαϊκή ιθαγένεια είναι και συμπλήρωμα της εθνικής. Πράγματι, παρέχει στους φορείς της μια μακρά σειρά δικαιωμάτων (δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στην επικράτεια των κρατών-μελών, δικαίωμα συμμετοχής στις εκλογές για την ανάδειξη των μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και στις δημοτικές εκλογές στο κράτος-μέλος κατοικίας, δικαίωμα προξενικής αρωγής στο έδαφος τρίτου κράτους, δικαίωμα υποβολής καταγγελίας στον Ευρωπαϊό Διαμεσολαβητή κ.α.),¹⁸ με αποτέλεσμα η απόφαση ενός κράτους-μέλους για κτήση ή απώλεια της ιθαγένειάς του να είναι ταυτόχρονα και απόφαση για κτήση ή απώλεια αυτής της σειράς επιπρόσθετων δικαιωμάτων¹⁹. Εύλογα το δίκαιο της Ένωσης νοιάζεται για τους όρους κτήσης και απώλειας δικαιωμάτων που το ίδιο εγγυάται²⁰.

Μέχρι πρόσφατα, το Δικαστήριο είχε κληθεί να ελέγξει τη νομιμότητα, με γνώμονα την τήρηση του δικαίου της Ένωσης, μόνον των όρων απώλειας της ιθαγένειας ενός κράτους-μέλους. Η αρχή έγινε το 2010 με την απόφαση στη γερμανικού ενδιαφέροντος υπόθεση *Rottmann*²¹, ακολούθησε, το 2019, η απόφαση στην ολλανδικού ενδιαφέροντος υπόθεση *Tjebbes*²², ενώ το 2023 εκδόθηκε η απόφαση στη δανικού ενδιαφέροντος υπόθεση *Udlændinge- og Integrationsministeriet*²³. Η λογική του επιληφθέντος τμήματος μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου είναι σε όλες κοινή. Αφού θεμελιώσει την αρμοδιότητά του να απαντήσει στα σχετικά προδικαστικά ερωτήματα των εθνικών δικαστηρίων, εξετάζει, πρώτα απ' όλα, αν η διάταξη του εθνικού δικαίου, η εφαρμογή της οποίας οδήγησε στην απώλεια της εθνικής ιθαγένειας και, κατ' επέκταση, της ιθαγένειας της Ένωσης, εξυπηρετεί σκοπό γενικού συμφέροντος. Εδώ το Δικαστήριο αναγνωρίζει στα κράτη-μέλη ευρύτατα περιθώρια διακριτικής ευχέρειας, με τη σκέψη ότι η ιθαγένεια συνιστά την εκδήλωση ενός άξιου προστασίας πραγματικού δεσμού, μιας άξιας προστασίας ιδιαίτερης σχέσης αλληλεγγύης και πίστης, μεταξύ του κράτους και των πολιτών του²⁴. Έπεται ο έλεγχος του μέτρου με βάση την αρχή της αναλογικότητας, που συνιστά γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης, καθώς και με συγκεκριμένες διατάξεις του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ένωσης, όπως το άρθρο 7 (δικαίωμα σεβασμού της οικογενειακής ζωής) και το άρθρο 24 παρ. 2 (βέλτιστο συμφέρον του παιδιού)²⁵. Ο έλεγχος αυτός είναι πιο αυστηρός. Ειδικά ως προς την αρχή της αναλογικότητας, αξίζει να τονισθεί ότι ο έλεγχος σεβασμού της λαμβάνει χώρα πάντοτε *in concreto*, ελέγχονται,

---

¹⁷ Βλ. Kovar R. / Simon D., «*La citoyenneté européenne*», CDE 29/1993, σ. 292-293.

¹⁸ Βλ. άρθρα 21-24 ΣΛΕΕ.

¹⁹ Βλ. και Δετσαρίδης Χ., «*Αλλοδαπός - Πολίτης: μια ιδιότητα που δεν είναι πάντα αυτονόητη (κριτική προσέγγιση των ατομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων στην εσωτερική συνταγματική τάξη)*», ΤοΣ 38/2012, σ. 614.

²⁰ Βλ. και Davies G., «*The entirely conventional supremacy of Union citizenship and rights*» στο Shaw J. (επιμ.), *Has the European Court of Justice challenged Member State sovereignty in nationality law?*, EU Working Paper RSCAS 2011/62, σ. 6.

²¹ ΔΕΕ, C-135/08, 2.3.2010, *Rottmann*.

²² ΔΕΕ, C-221/17, 12.3.2019, *Tjebbes και λοιποί*.

²³ ΔΕΕ, C-689/21, 5.9.2023, *Udlændinge- og Integrationsministeriet*.

²⁴ Βλ. ΔΕΕ, C-135/08 *Rottmann*, όπ.π., σκέψη 51, ΔΕΕ, C-221/17 *Tjebbes και λοιποί*, όπ.π., σκέψη 33, ΔΕΕ, C-689/21 *Udlændinge- og Integrationsministeriet*, όπ.π., σκέψη 31.

²⁵ Βλ. και Τράγκα Χ.-Ε., *Ιθαγένεια και ανθρώπινα δικαιώματα*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2019, σ. 96-99.

δηλαδή, οι επιπτώσεις της απώλειας της ευρωπαϊκής ιθαγένειας για το συγκεκριμένο κάθε φορά άτομο. Άρα, η εφαρμογή μίας και της αυτής διάταξης του εθνικού δικαίου ενδέχεται να οδηγήσει σε καταστάσεις άλλοτε ανεκτές και άλλοτε μη ανεκτές από το δίκαιο της Ένωσης. Κρίσιμο στοιχείο είναι, λόγου χάρη, η μέριμνα να μην καταστεί ο ενδιαφερόμενος ανιθαγενής (άπατρις).

Αντίθετα, οι όροι κτήσης της ιθαγένειας ενός κράτους-μέλους είχαν για πολύ καιρό παραμένει στο απυρόβλητο²⁶. Στη θεωρία, υποστηριζόταν ανέκαθεν ότι η απόφαση ενός κράτους-μέλους να χορηγήσει την ιθαγένειά του και, κατ' επέκταση, την ιθαγένεια της Ένωσης σε ένα άτομο ήταν επίσης δυνατόν να ελεγχθεί με γνώμονα την τήρηση του δικαίου της Ένωσης. Ο έλεγχος δεν θα αφορούσε βέβαια τον σεβασμό της αρχής της αναλογικότητας και των θεμελιωδών δικαιωμάτων, αφού οι εθνικές νομοθεσίες για την πολιτογράφηση αλλοδαπών και όσες αποφάσεις εκδίδονται κατ' εφαρμογή τους δεν θίγουν με κανέναν τρόπο τα απορρέοντα από την ιθαγένεια της Ένωσης δικαιώματα²⁷, αλλά θα απέβλεπε στην προστασία διαφορετικής τάξης συμφερόντων της ίδιας της Ένωσης και των υπόλοιπων κρατών-μελών, συμφερόντων που διασφαλίζουν η αρχή της καλόπιστης συνεργασίας μεταξύ Ένωσης και κρατών-μελών (άρθρο 4 παρ. 3 ΣΕΕ)²⁸ και η αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών-μελών καθαντών²⁹, θα είχε δε αναγκαστικά διαφορετική έκταση και ένταση³⁰. Εντούτοις, το σενάριο αυτό φάνταζε μάλλον ακραίο. Για τους περισσότερους, έναν τέτοιο έλεγχο θα μπορούσε να ενεργοποιήσει μόνον η επιμονή ενός κράτους-μέλους να παραχωρεί την ιθαγένειά του σε άτομα τα οποία δεν διατηρούν (ή διατηρούν ελάχιστους και, πάντως, όχι τους συνήθεις) δεσμούς μαζί του³¹. Αυτό το κράτος-μέλος έμελλε να είναι η Μάλτα.

Τα τελευταία χρόνια, με αφετηρία την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση της περιόδου 2007-2008, αρκετά κράτη-μέλη προβλέπουν στις νομοθεσίες τους τη δυνατότητα χορήγησης

---

²⁶ Η ΔΕΕ, C-118/20, 18.1.2022, *Wiener Landesregierung*, συνιστά μια ιδιαίζουσα περίπτωση. Εσθονή πολίτης αποποιήθηκε την ιθαγένειά της, έχοντας προηγουμένως λάβει τη διαβεβαίωση των αρμόδιων αυστριακών αρχών ότι, εάν το έπραττε, θα άνοιγε ο δρόμος για την απόκτηση της αυστριακής ιθαγένειας. Στη συνέχεια, η διαβεβαίωση ανακλήθηκε επειδή η ενδιαφερόμενη υπέπεσε σε παράβαση του αυστριακού κώδικα οδικής κυκλοφορίας επισύρουσα διοικητική κύρωση. Το Δικαστήριο έλεγξε, με γνώμονα την τήρηση του δικαίου της Ένωσης, την αυστριακή νομοθεσία περί ανάκλησης διαβεβαίωσης πολιτογράφησης με τον ίδιο τρόπο που ελέγχει τις εθνικές νομοθεσίες που διέπουν την απώλεια ή την αφαίρεση της ιθαγένειας. Για την απόφαση αυτή βλ. Nic Shubhne V., *EU Citizenship Law*, Oxford University Press, Oxford 2023, σ. 118-120.

²⁷ Βλ. και Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Έκθεση (...) κατ' εφαρμογή του άρθρου 25 ΣΛΕΕ σχετικά με την πρόοδο που σημειώθηκε την περίοδο 2011-2013 για την επίτευξη πραγματικής ιθαγένειας της ΕΕ*, COM (2013) 270 τελικό, σ. 4.

²⁸ Η αρχή της καλόπιστης (η ειλικρινούς) συνεργασίας Ένωσης και κρατών-μελών, παλαιότερα γνωστή και ως αρχή της κοινοτικής πίστης, αποτελεί θεμελιώδη αρχή του ενωσιακού οικοδομήματος. Βλ. Neframi, E. «*Le principe de coopération loyale comme fondement identitaire de l'Union européenne*», RUE 55/2012, σ. 197-203.

²⁹ Για την αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών-μελών και τις διάφορες εκφάνσεις της βλ., αντί άλλων, Λέντζη Δ., *Η αμοιβαία εμπιστοσύνη ως θεμέλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Μια νομική θεώρηση*, Εκδόσεις Ευρασία, Αθήνα 2023.

³⁰ Βλ. και Hall S., «*Determining the scope ratione personae of European Citizenship: customary international law prevails for now*», LIEI 28/2001, σ. 359-360.

³¹ Βλ. Meduna M. et al., «*Institutional report*» στο U. Neergaard et al. (επιμ.), *Union citizenship: development, impact and challenges*, The XXVI FIDE congress in Copenhagen publications, vol. II, Djøf Publishing, Copenhagen 2014, σ. 290-291.

προσωρινής ή μόνιμης άδειας διαμονής σε όσους πολίτες τρίτων κρατών πραγματοποιούν στην επικράτειά τους επενδύσεις (σε επιχειρήσεις, ακίνητα κ.τ.λ.) ενός ορισμένου ύψους³². Προχωρώντας ένα βήμα παραπέρα, τρία κράτη-μέλη προβλέπουν, σε ανάλογες περιπτώσεις, και τη δυνατότητα χορήγησης της ιθαγένειάς τους. Πρόκειται για τη Βουλγαρία, την Κύπρο και τη Μάλτα³³. Η σχετική νομοθεσία της Μάλτας, εξαιτίας του χαμηλού ποσού της απαιτούμενης επένδυσης και της απουσίας οποιασδήποτε πρόσθετης προϋπόθεσης, προκάλεσε από νωρίς την έντονη αντίδραση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Το τελευταίο, με ψήφισμά του, τον Ιανουάριο του 2014, καταδίκασε το φαινόμενο της «ιθαγένειας προς πώληση» ως αντίθετο στις αξίες της Ένωσης και υπονομευτικό της αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών-μελών, ζητώντας παράλληλα από την Επιτροπή να πάρει ξεκάθαρη θέση για το αν συμβιβάζεται με το δίκαιο της Ένωσης³⁴. Κατόπιν του ψηφίσματος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και πολιτικών πρωτοβουλιών της Επιτροπής, η Μάλτα υποχώρησε και τροποποίησε τη νομοθεσία της, ώστε να απαιτούνται επενδύσεις μεγαλύτερου ύψους και να προϋποτίθεται μια περίοδος προηγούμενης διαμονής του επενδυτή στην επικράτειά της. Δυστυχώς, τα πράγματα δεν έμειναν εκεί. Νέα τροποποίηση, το 2020, προς την αντίθετη τούτη τη φορά κατεύθυνση, εξώθησε την Επιτροπή να κινήσει εναντίον της Μάλτας τη διαδικασία που κατέληξε στην άσκηση ενώπιον του Δικαστηρίου προσφυγής λόγω παραβάσεως κατ' άρθρο 258 ΣΛΕΕ³⁵.

Η Μάλτα δεν αμφισβήτησε τη δυνατότητα ελέγχου της νομοθεσίας της για τη χορήγηση ιθαγένειας σε επενδυτές με γνώμονα την τήρηση του δικαίου της Ένωσης, ισχυρίστηκε όμως, ότι, σε αντίθεση με την εξέταση των περιπτώσεων απώλειας ή αφαίρεσης της ιθαγένειας, που έχουν ως συνεπακόλουθο τη στέρηση όσων δικαιωμάτων ένα πρόσωπο αντλεί από το δίκαιο της Ένωσης, η εξέταση των περιπτώσεων χορήγησης της ιθαγένειας θα πρέπει να περιορίζεται αυστηρά στη διαπίστωση σημαντικών παραβιάσεων των αξιών ή των στόχων της Ένωσης (άρθρα 2 και 3 ΣΕΕ), οι οποίες θα πρέπει, με τη σειρά τους, να έχουν γενικό και συστηματικό χαρακτήρα. Το Δικαστήριο απέρριψε, χωρίς τον παραμικρό δισταγμό, τον ανωτέρω ισχυρισμό. Ούτε το κείμενο των Συνθηκών ούτε η οικονομία τους επιτρέπουν να συναχθεί μια τέτοια εξαίρεση, υπογράμμισε³⁶. Αμέσως μετά, πάντως, και αφού ανέλυσε διεξοδικά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του θεσμού της ευρωπαϊκής ιθαγένειας, συμπλήρωσε με νόημα ότι αυτός είναι διαρθρωμένος, ώστε να συμβάλλει στην υλοποίηση της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, η οποία

---

³² Σε αυτά περιλαμβάνεται και η Ελλάδα. Ο Κώδικας Μετανάστευσης του 2014 (Ν. 4251/2014, ΦΕΚ Α' 80 της 1.4.2014) παρείχε για πρώτη φορά τη δυνατότητα χορήγησης (πενταετούς και ανανεώσιμης) άδειας διαμονής σε πολίτες τρίτων κρατών που θα πραγματοποιούσαν επένδυση η οποία θα είχε θετικές επιπτώσεις στην εθνική ανάπτυξη και οικονομία ή θα χαρακτηριζόταν ως «στρατηγική» από την αρμόδια προς τούτο διυπουργική επιτροπή (άρθρο 16) ή θα προέβαιναν στην αγορά ή μίσθωση ακινήτου αξίας τουλάχιστον διακοσίων πενήντα χιλιάδων (250.000) ευρώ (άρθρο 20). Τα άρθρα 94-100Α του Κώδικα Μετανάστευσης του 2023 (Ν. 5038/2023, ΦΕΚ Α' 81 της 1.4.2023, όπως ισχύει μετά την τροποποίησή του με τον Ν. 5162/2024, ΦΕΚ Α' 198 της 5.12.2024, και τον Ν. 5187/2025, ΦΕΚ Α' 48 της 21.3.2025) ήρθαν να διευρύνουν και να ρυθμίσουν με περισσότερες λεπτομέρειες την παροχή της παραπάνω δυνατότητας.

³³ Για μια ευσύνοπτη παρουσίαση των σχετικών νομοθεσιών των τριών αυτών κρατών-μελών βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Προγράμματα χορήγησης ιθαγένειας και άδειας διαμονής σε επενδυτές στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, COM (2019) 12 τελικό.

³⁴ Βλ. το εγκριθέν με ευρεία πλειοψηφία ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου «Η ιθαγένεια της Ένωσης προς πώληση», 2013/2995(RSP), της 16.1.2014.

³⁵ Αντίστοιχη διαδικασία είχε κινηθεί και εναντίον της Κύπρου, η οποία όμως δεν κατέληξε σε άσκηση προσφυγής ενώπιον του Δικαστηρίου, καθώς το θέμα φαίνεται ότι διευθετήθηκε (οριστικά;) στο στάδιο της διαδικασίας.

³⁶ ΔΕΕ, C-181/23, 29.4.2025, *Επιτροπή κ. Μάλτας*, σκέψεις 82-83.

αποτελεί τον λόγο ύπαρξης της ίδιας της Ένωσης, και συνιστά, ως εκ τούτου, αναπόσπαστο τμήμα του συνταγματικού πλαισίου της και μέρος της ταυτότητάς της ως μιας αυτόνομης έννομης τάξης³⁷.

Το κρίσιμο για την τελική έκβαση της υπόθεσης στοιχείο –και αυτό επί του οποίου παρατηρήθηκε διάσταση απόψεων μεταξύ του Δικαστηρίου και του Γενικό Εισαγγελέα Collins– ήταν η νομική βάση της προσφυγής ή, ακριβέστερα, οι υποχρεώσεις που συνεπάγεται για τα κράτη-μέλη. Η Επιτροπή επικαλέστηκε παραβίαση του άρθρου 20 παρ. 1 ΣΛΕΕ (θεσπίζει την ιθαγένεια της Ένωσης) σε συνδυασμό με το άρθρο 4 παρ. 3 ΣΕΕ (κατοχυρώνει την αρχή της καλόπιστης συνεργασίας μεταξύ Ένωσης και κρατών-μελών). Δεν αμφισβητείται ότι η δεύτερη διάταξη παραβιάζεται, μόνον όταν οι συνέπειες της παραβίασης μιας άλλης διάταξης του πρωτογενούς ή του παράγωγου δικαίου της Ένωσης έχουν ευρύτερο αντίκτυπο στη λειτουργία της Ένωσης³⁸. Συνεπώς, το κρίσιμο ερώτημα ήταν, αν παραβιάστηκε αυτή η άλλη διάταξη, εν προκειμένω το άρθρο 20 παρ. 1 ΣΛΕΕ, και για να απαντηθεί θα έπρεπε να διερευνηθεί ποιες υποχρεώσεις επιβάλλει στα κράτη-μέλη.

Για τον Γενικό Εισαγγελέα Collins, η μόνη υποχρέωση που το άρθρο 20 παρ. 1 ΣΛΕΕ επιβάλλει στα κράτη-μέλη είναι να συμμορφώνονται με τις αποφάσεις των λοιπών κρατών-μελών ως προς το αν ένα πρόσωπο κατέχει την ιθαγένειά τους και, κατ' επέκταση, την ιθαγένεια της Ένωσης, είναι δε απολύτως σαφές ότι η Μάλτα ουδέποτε παραβίασε την ανωτέρω υποχρέωση. Αντίθετα, από πουθενά δεν μπορεί να συναχθεί το συμπέρασμα ότι το άρθρο 20 παρ. 1 ΣΛΕΕ επιτρέπει στα θεσμικά όργανα της Ένωσης ή στα λοιπά κράτη-μέλη να θέτουν οποιεσδήποτε πρόσθετες προϋποθέσεις για την αναγνώριση της ιθαγένειας άλλου κράτους-μέλους, όπως την ύπαρξη πραγματικού δεσμού μεταξύ του προσώπου και του κράτους-μέλους την ιθαγένεια του οποίου αυτό κατέχει. Τα κράτη-μέλη δεν είναι αναγκασμένα να έχουν μια κοινή αντίληψη ως προς το τι ακριβώς συνιστά ιθαγένεια και, άρα, οι σχετικοί με τη χορήγησή της κανόνες τους ενδέχεται να αποκλίνουν³⁹.

Ο συλλογισμός του Δικαστηρίου ήταν ελαφρώς πιο περίπλοκος και όχι τόσο προσκολλημένος στο γράμμα της ερμηνευόμενης διάταξης. Υποχρέωση αναγνώρισης της ιθαγένειας άλλου κράτους-μέλους αναμφίβολα υφίσταται, διαμήνυσε το Δικαστήριο, αλλά αναρωτήθηκε για ποιον λόγο συμβαίνει αυτό. Συμβαίνει, κατά τη γνώμη του, επειδή τα κράτη-μέλη εξέλαβαν ως δεδομένο ότι, όλα τους ανεξαιρέτως, αντιλαμβάνονται την ιθαγένεια ως δηλωτική της ύπαρξης ενός πραγματικού δεσμού, μιας ιδιαίτερης σχέσης αλληλεγγύης και πίστης, μεταξύ του φορέα της και του κράτους που την έχει χορηγήσει. Η παραδοχή αυτή επέτρεψε στα κράτη-μέλη να συμφωνήσουν, το 1992, τόσο στην καθιέρωση της ιθαγένειας της Ένωσης όσο και στο περιεχόμενό της. Επομένως, όταν θεσπίζει πρόγραμμα πολιτογράφησης βασισμένο σε διαδικασία συναλλακτικού χαρακτήρα, δηλαδή σε διαδικασία χορήγησης της ιθαγένειάς του και, κατ' επέκταση, της ιθαγένειας της Ένωσης έναντι προκαθορισμένων πληρωμών ή επενδύσεων, ένα κράτος-μέλος διαρρηγγύνει την αμοιβαία εμπιστοσύνη επάνω στην οποία στηρίζεται η ιθαγένεια

³⁷ ΔΕΕ, C-181/23, *Επιτροπή κ. Μάλτας*, όπ.π., σκέψεις 91-93.

³⁸ Βλ. Πρεβεδούρου Ε., υπό άρθρο 4 ΣΕΕ στο Σκουρής Β. (επιμ.), *Συνθήκη της Λισαβόνας: Ερμηνεία κατ' άρθρο*, Σάκκουλας, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2021, σ. 73.

³⁹ Γεν. Εισαγγελέας Collins 4.10.2024, C-181/23, *Επιτροπή κ. Μάλτας*, σημεία 47-48.

της Ένωσης, κατά παράβαση του άρθρου 20 παρ. 1 ΣΛΕΕ (αλλά και της αρχής της καλόπιστης συνεργασίας του άρθρου 4 παρ. 3 ΣΕΕ)⁴⁰.

Από τη στιγμή που έγινε δεκτό ότι η εμπορευματοποίηση της ιδιότητας του πολίτη κράτους-μέλους και, κατ' επέκταση, της ιδιότητας του πολίτη της Ένωσης παραβιάζει το άρθρο 20 παρ. 1 ΣΛΕΕ, η τελική έκβαση της υπόθεσης ήταν προδιαγεγραμμένη. Εξετάζοντας προσεκτικά το πρόγραμμα της Μάλτας για τη χορήγηση ιθαγένειας σε επενδυτές, το Δικαστήριο δεν δυσκολεύθηκε να διαπιστώσει ότι το βασικό – κατ' ουσία το μοναδικό – κριτήριο που θέτει συνίσταται στην πραγματοποίηση επένδυσης συγκεκριμένου ύψους. Η υποχρέωση προηγούμενης διαμονής για διάστημα τριάντα έξι (36) μηνών δεν αναιρεί το συμπέρασμα αυτό, επειδή, αφενός, δεν συνοδεύεται από απαίτηση πραγματικής φυσικής παρουσίας στη Μάλτα και, αφετέρου, διότι το διάστημα αυτό μπορεί να συρρικνωθεί στους δώδεκα (12) μήνες, εφόσον ο ενδιαφερόμενος επενδυτής είναι πρόθυμος να καταβάλει ένα επιπλέον ποσό⁴¹.

Η πώληση της ιθαγένειας αποτελεί αντικείμενο σφοδρής – και απόλυτα πειστικής – κριτικής για διάφορους λόγους. Εκτός του ότι διευκολύνει τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και τις απάτες, πρώτον, επιδεινώνει τις ανισότητες, καθιστώντας την ένταξη στην κοινότητα των πολιτών ιδιαίτερα εύκολη για μερικούς (για όσους πολίτες τρίτων κρατών έχουν να καταβάλουν το τίμημα) και εξαιρετικά δύσκολη για μερικούς άλλους (για όσους δεν έχουν), άσχετα από τους πραγματικούς δεσμούς τους με αυτή, δεύτερον, συνιστά έκφραση της λογικής της αγοράς, η οποία σκόπιμο θα ήταν να μη χαρακτηρίζει μη αποτιμητές σε χρήμα σχέσεις συμμετοχής, συν-διακυβέρνησης και αλληλεγγύης, και, εντέλει, τρίτον, ενδέχεται να οδηγήσει, μέσω της υπονόμευσης των δεσμών μεταξύ των μελών της κοινότητας των πολιτών, ακόμη και σε διάβρωση των ανωτέρω σχέσεων⁴². Ωστόσο, η πώληση της ιθαγένειας κράτους-μέλους παραβιάζει το δίκαιο της Ένωσης, μόνον όταν λαμβάνει χώρα εν τη πλήρη απουσία των προϋποθέσεων που ισχύουν συνήθως για την πολιτογράφηση (π.χ. παρατεταμένη περίοδος προηγούμενης διαμονής στην επικράτεια, στοιχειώδης ή και επαρκής γνώση της επίσημης γλώσσας, αποποίηση της παλαιάς ιθαγένειας για την κτήση της νέας), εν τη απουσία δηλαδή οποιουδήποτε, πλην του οικονομικού, δεσμού του πολιτογραφούμενου με το κράτος-μέλος⁴³.

Ουκ ολίγες φορές, άλλωστε, ο «αγοραστής» δεν προσβλέπει τόσο στην κτήση της ιθαγένειας του κράτους-μέλους όσο του παρακολουθήματος και συμπληρώματός της, της ιθαγένειας της Ένωσης. Το τελευταίο αυτό σημείο αξίζει την προσοχή μας. Το πρόγραμμα του 2020 για τη χορήγηση ιθαγένειας σε επενδυτές παρουσιάστηκε δημοσίως από τις ιδιωτικές εταιρείες, στις οποίες η Μάλτα είχε αναθέσει την προώθησή του ως πρόγραμμα πολιτογράφησης που παρέχει

⁴⁰ ΔΕΕ, C-181/23, *Επιτροπή κ. Μάλτας*, όπ.π., σκέψεις 99-101.

⁴¹ ΔΕΕ, C-181/23, *Επιτροπή κ. Μάλτας*, όπ.π., σκέψεις 106-111.

⁴² Βλ. χαρακτηριστικά Shachar A., «Οι επικίνδυνες σχέσεις χρήματος και ιθαγένειας», μτφρ. Πουλαράκης Ε., ΕΜΕΔ 5/2014, σ. 123-129.

⁴³ Στο ελληνικό δίκαιο προβληματισμό, από την άποψη αυτή, προκαλεί η περίπτωση του άρθρου 107 παρ. 1 εδάφιο 3 του Συντ., σύμφωνα με την οποία όσοι αλλοδαποί μονάζουν στο «Άγιο Όρος» αποκτούν την ελληνική ιθαγένεια, χωρίς άλλη διατύπωση, μόλις προσληφθούν ως δόκιμοι μοναχοί ή μοναχοί. Τον προβληματισμό επιτείνει η διαπίστωση ότι η νομοθετικά προβλεπόμενη, στο άρθρο 17 παρ. 1 του Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας, απώλεια της ελληνικής ιθαγένειας από όσους δόκιμους μοναχούς ή μοναχούς την είχαν αποκτήσει με τον ανωτέρω τρόπο και εγκαταλείπουν τη μονή της εγκαταβίωσής τους και την «*Ιερά Κοινότητα του Αγίου Όρους*» βρίσκεται εμφανώς εκτός συνταγματικής κάλυψης. Βλ. Λέντζη Δ., Ελεύθερη κυκλοφορία ευρωπαίων πολιτών και εθνικά συμφέροντα κρατών-μελών: Οι εύθραστοι συμβιβασμοί της Οδηγίας 2004/38, Σάκκουλας, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2017, σ. 34-35 και 42.

όλα τα απορρέοντα από την ιθαγένεια της Ένωσης πλεονεκτήματα, ιδίως δε το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στα άλλα κράτη-μέλη. Η παρουσίαση αυτή συνέβαλε καθοριστικά στη διαπίστωση του Δικαστηρίου ότι, μέσω του εν λόγω προγράμματος, η Μάλτα, εκμεταλλευόμενη την ιδιότητα της ως μέλους της Ένωσης, πωλούσε, στην πραγματικότητα, την ιθαγένεια της Ένωσης και όσα δικαιώματα συνδέονται με αυτή⁴⁴.

Η απόφαση που εξέδωσε το Δικαστήριο επί της προσφυγής της Επιτροπής εναντίον της Μάλτας, εστιάζοντας όχι σε ατομικά δικαιώματα, αλλά στο συλλογικό συμφέρον των ευρωπαϊκών λαών, έχει τεράστια συμβολική σημασία. Σε αντίθεση με ό,τι θα ήθελαν πολλοί και με ό,τι πιστεύουν ακόμη περισσότεροι, δεν είναι τα πάντα στην Ευρώπη προς πώληση· σε αντίθεση με ό,τι θα ήθελαν πολλοί και με ό,τι πιστεύουν ακόμη περισσότεροι, η διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης βρίσκεται ακόμη σε κίνηση.

---

⁴⁴ ΔΕΕ, C-181/23, *Επιτροπή κ. Μάλτας*, όπ.π., σκέψεις 119-120.